

УДК 94(477) «XIX/XX»
DOI

БАШТА ВІТОВТА: СПЕКТР НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ ПРО ПОХОДЖЕННЯ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ

Кравчук Богдан Васильович,
магістр історії,
головний спеціаліст відділу культури
Новокаховської міської ради
bogdan9@i.ua
orcid.org/0000-0002-1052-7223

Башта Вітовта – унікальна архітектурна споруда, яка є об’єктом культурної спадщини національного значення. До початку повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України до неї була прикута особлива увага істориків, архітекторів, краєзнавців. До того ж туристи, увібравши всю палітру інформації про вежу за допомогою відеороликів та рекламних буклетів, торували до неї свої екскурсійні маршрути. Але значно більшого резонансу башта набула через будівництво Каховської ГЕС-2, яка повинна була розташовуватись в безпосередній близькості до неї. Це спонукало багатьох дослідників та ентузіастів до пошуків історичного контексту, походження та призначення вежі. Краєзнавчі розвідки, археологічні розкопки, історичні напрацювання на тему башти стали популярними та заповнили науковий простір різною, часто суперечливою, інформацією.

Мета статті полягає у вивченні та систематизації всіх наявних поглядів на проблематику башти Вітовта, які відомі історичній науці станом на сьогодні. Це не спроба підтримати будь-яку із них. Навпаки, вказати на аргументацію кожного дослідника, розкрити джерельну базу, якою вони послуговуються, всесторонньо висвітлити всі версії походження, призначення та історичного контексту. При цьому автор, на основі історичних джерел, висовує свою тезу щодо призначення вежі, яка в майбутньому допоможе конкретніше зрозуміти роль її архітектурних конструкцій та історичних особливостей.

В рамках дослідження використовувалися різні історичні **методи**. Порівняльно-історичний метод використовувався задля пояснення історичного контексту фактів про походження вежі. Історико-системний метод використовувався для аналізу структури і функцій башти, динамічних змін її призначення та використання в різні історичні періоди.

Результатом дослідження є об’єднання в одній статті всього спектру історичних думок і знань щодо башти Вітовта. Зокрема, про її середньовічне (литовське) та модернове походження, про її оборонне, млинове та водонапірне призначення, її історичний контекст.

Науковий **висновок** статті полягає в тому, що незалежно від історичного контексту, віку та призначення башта являється унікальним архітектурним об’єктом, який потребує детального археологічного обстеження, історичного вивчення та збереження.

Ключові слова: литовське походження, оборонна вежа, кам’яний вітряк, водонапірна башта, князі Трубецькі.

THE VYTAUTAS TOWER: A RANGE OF SCIENTIFIC VIEWS ON THE ORIGIN AND PURPOSE

Kravchuk Bohdan Vasyliovych,

Master's in History,
Chief Specialist at the Culture Department
Nova Kakhovka City Council
bogdan9@i.ua
orcid.org/0000-0002-1052-7223

Vytautas Tower is a unique architectural structure that is a cultural heritage site of national importance. Since the beginning of the full-scale invasion of Ukraine by Russian troops, it has received special attention from historians, architects, and local historians. In addition, tourists, having absorbed the entire palette of information about the tower through videos and promotional brochures, made their own excursion routes to it. However, the tower gained much more resonance due to the construction of the Kakhovka hydroelectric power II, which was to be located in close proximity to it. This prompted many researchers and enthusiasts to search for the historical context, origin, and purpose of the tower. Local history research, archaeological excavations, and historical research on the tower became popular and flooded the scientific space with various, often contradictory, information.

The purpose of the article is to study all the available views on the issue of Vytautas Tower that are known to historical science today. This is not an attempt to support any of them. On the contrary, it is an attempt to point out the arguments of each researcher, to reveal the source base they use, and to comprehensively cover all versions of the origin, purpose,

and historical context. At the same time, the author, based on historical sources, wants to put forward his own thesis on the purpose of the tower, which in the future will help to understand more specifically the purpose of its architectural structures and historical features.

Various historical **methods** were used in the study. The comparative historical method was used to explain the historical context of the facts about the tower's origin. The historical-systemic method was used to analyze the structure and functions of the tower, dynamic changes in its purpose and use in different historical periods.

The result of the study is a consolidation of the entire spectrum of historical opinions and knowledge about the Witovt Tower in one article. In particular, about its medieval (Lithuanian) and modern origins, its defense, mill, and water-pressure purposes, and its historical context.

The scientific **conclusion** of the article is that regardless of the historical context, age, and purpose, the tower is a unique architectural object that requires a detailed archaeological survey, historical study, and preservation.

Key words: Lithuanian origin, defensive tower, stone windmill, water tower, princes of Trubetsky.

Вступ. Башня Вітовта. Широка аудиторія дослідників дізналася про її існування порівняно нещодавно. Своєю історією і розташуванням вона викликала великий резонанс як у громадянському суспільстві, так і науковому середовищі. Стаття – це перша спроба описати всі наявні думки щодо проблематики башти Вітовта, які відомі історичній науці станом на сьогодні.

Мета дослідження. Автор статті ставить за мету окреслити всі відомі на цей час наукові погляди істориків, краєзнавців та археологів стосовно історичного контексту башти, її віку та призначення та на основі вивчених джерел запропонувати своє бачення про призначення вежі. **Завдання дослідження.** Проаналізувати сутність всього спектру історичних думок щодо башти Вітовта, дослідити їх аргументацію та джерельну базу. При написанні роботи використовувались загальнонаукові принципи історизму, об'єктивності та багатфакторності.

Литовське походження вежі Вітовта: аргументи та критика

Одним із найпопулярніших наукових тверджень є теза, що башта має середньовічне походження і була збудована за часів великого Князя Литовського Вітовта наприкінці XIV – на початку XV століття. Історичний контекст її будівництва, на думку прихильників цієї версії, був обумовлений кількома подіями. У другій половині XIV століття Золота Орда, яка панувала на південноукраїнських землях, зазнала політичної кризи, чим уміло скористався правитель Великого князівства Литовського Ольгерд Гедимінович. Внаслідок успішних військових кампаній, в тому числі завдяки перемозі в битві на Синіх Водах у 1362 році, йому вдалося приєднати до литовської держави велику частину земель Русі. І вже за правління його племінника Великого князя Литовського Вітовта Кейстутовича пониззя Дніпра стало своєрідною водною межею із Золотою Ордою. Зазвичай правителі у прикордонні будували фортеці, а на переправах – митниці, чи став Вітовт виключенням в цьому плані?

Дехто з істориків вважає, що Великий литовський Князь не контролював пониззя Дніпра, а обмежувався лише Поділлям та Київщиною. Наскільки успішно він міг контролювати цей кордон судити важко, але історичні джерела свідчать про будівництво Вітовтом укріплень на узбережжі Дніпра та Дністра. Одне із них згадується в

Любецькій хроніці під 1398 роком: «Вітовт часто ходив на татар з силою. Того ж самого літа князь Вітовт з великим військом з литовців, русів та християн, та з певним числом з Пруссії (але їх було небагато), і пішов туди на татар на добрих 200 миль поза Вільно; і побудував замок внизу (?) на ріці Дніпрі і тому земля (країна) підкорилася йому. Замок був збудований з глини з камінням упродовж 4 тижнів і названо цей замок городом святого Іоана» (Die Lübeckischen Chroniken, 2017). В іншому, розташованому теж на березі Дніпра, поруч із неназваною переправою, побував бургундський мандрівник Гільбер де Ланноа у 1421 році. Тут він зустрівся з підданим Вітовта татарським князем Жамбо, коротко описав саме поселення і переправився «чудесним чином через річку» на лівий берег (Записки, 1853).

Разом з тим археологічні розкопки фортеці та городища Тягин на Нижньому Дніпрі, здійснені Південною Середньовічною експедицією Інституту археології Національної академії наук України (начальник – д.і.н. С. О. Біляєва), дають підстави вважати, що тут знаходилась литовська фортеця (Беляєва, 2018: 169). Вона мала дуже зручне стратегічне положення, яке давало можливість контролювати водні шляхи по Дніпру і дороги з Києва до Кримського узбережжя. Враховуючи ці та декілька інших фактів, дослідники вважають, що Вітовт будував поселення біля переправ на річці Дніпро.

Важко пояснити, наскільки доцільним було зведення подібних фортець в якості оборонних споруд, адже татарські орди, особливо взимку, доволі легко долали річку в будь-якому місці. Але в будівництві митниць на переправах необхідність була. Купці не мали можливості переправлятися в будь-якому місці, тому повинні були користуватися послугами переправ, де сплачували податок. На думку деяких істориків (О. Паталах) та краєзнавців (А. Неділько, Ю. Вілінов), що схильні підтримувати литовське походження вежі, одним із таких місць була Вітовтова башта на Таванській переправі у селищі Веселе Херсонської області.

До такої думки дослідників спонукають історичні джерела, зокрема трактат середини XVI століття «Про звичаї татар, литовців та московитів» секретаря польського короля Сигізмунда II Августа і литовського дипломата Михалона Литвина: «Вони здавна сплачували за знак на митниці предкам Священної Величності Вашої, при переправі через Бористен біля Товані. Там і нині

існує склепінне приміщення з суцільного каменю, що і нами, і жителями Таврики (Tavricani), і греками називається Витординською банею (balneum Vitordinum). І кажуть, що тут зупинявся збирач податків (publicanus) великого князя Литви, який збирав мито» (Литвин, 2003).

У якості підтвердження інформації М. Литвина дослідники використовують дві карти. Перша – це знаменита «Мапа Радзівілла» 1613 року, на якій навпроти Іслам-Кермену і великого за площею острова, між нанесеними написами «сліди фортеці Семимаяки» та «Тягинка», на маленькому острівці позначено «Balneu Vitoldi». Друга – польська карта, видана у 1662 році в Амстердамі, на якій координати «Balneu Vitoldi» майже ідентичні з першою картою.

Частина археологів вважають, що свідчення згаданих вище джерел мають пряме відношення до Тягинського городища та фортеці, розташованих на території села Тягинка Херсонської області. Серед них В. Гошкевич, який у 1914 році розпочав розкопки (Гошкевич, 1916) та вже згадана д.і.н. С. Біляєва, яка проводила розкопки у 2016–2018 роках (Беляєва, 2018: 161).

Для деяких істориків (д.і.н. В. Михайловський, к.і.н. О. Білецька, М. Жаркіх) видається маловірогідним те, що за князювання Вітовта на території селища Веселе взагалі могла бути збудована вежа. У їхніх наукових публікаціях чи публічних виступах часто можна почути критику будь-яких спроб приписати башті середньовічне походження.

Існує теза, що приписування вежі ім'я князя Вітовта може бути пізнішою традицією (к.і.н. О. Білецька). Ледь не до XIX століття на південноукраїнських землях існував певний культ Вітовта, тому багато об'єктів носили його ім'я. Мета такої традиції полягає у спробі землевласників підтвердити права на володіння територією, як такою, що була подарована їм ще Вітовтом. Наприклад, Богдан Козар у своїй «жалобі» 1581 року вказував на «листы и привилья, права вечные от предков наших, то есть от великого князя Витовта» (Документи, 2008). Тому, можливо, башта була побудована за невідомих причин і обставин у більш пізній період, XVI–XVIII століттях, і їй умисно приписували ім'я литовського князя.

Розглянемо тези істориків та краєзнавців, що дотримуються литовського походження вежі. Із тексту М. Литвина ясно, що біля Таванської переправи на Дніпрі знаходилося кам'яне приміщення зі склепінням, в якому, за переказами, зупинявся литовський митник для збору податків. Спершу визначимо, що таке «склепінне приміщення (палата, камера) з суцільного каменю». Скоріш за все, це було однокімнатне приміщення з каменю, яке покривалося склепінням. Чи було приміщення баштою, будинком або інших архітектурним об'єктом судити складно.

Щодо назви «Balneum Vitovdium», то є дві версії. Перша версія була озвучена краєзнавцем Ю.Віліновим, який вважає, що термін «баня» був переплутаний зі словом, яке в українській мові має значення «муроване склепіння», до прикладу

«церковні бані» (Вілінов, 2014). Це пояснює вираз М. Литвина «склепінне приміщення», тобто Вітовтова баня була вежею із склепінням. Насправді в історичних джерелах післявітовтової доби можна часто зустріти таке або подібне йому словосполучення, яке має відношення до різних місцевостей на Півдні України. До прикладу на карті Річчі Занноні 1767 року на Південному Бузі зазначене поселення «Vitold Hammami». Саме так на Сході називалися лазні або бані, стелі яких завжди мали вигляд купола або склепіння. Більше того, як зазначає дослідниця золотоординських міст д.і.н. Е. Зівілінська, їх бані мали саме такі куполоподібні стелі. До того ж самі внутрішні приміщення часто називали чимось на кшталт «палата» або «камера». Саме на це звертають увагу прихильники другої версії (к.і.н. О. Білецька), які допускають, що подібний термін з'явився внаслідок використання князем Вітовтом для будівництва своїх митниць татарських бань, які могли зберегтися ще з часів Золотої Орди.

Із зазначених джерел важко визначити місце розташування «склепінного приміщення». Бериславський краєзнавець С. Гейко локалізує «Вітовтову баню» на правому березі Дніпра поблизу Кизи-Керменської переправи (Гейко, 2005). Новокаховський краєзнавець А.Неділько, (Минуле і сучасність, 2016), спираючись на інформацію про вже згадану Таванську переправу, вважає, що башта розташовувалася біля острова Тавань, який раніше знаходився між Кизи-Керменом (м.Берислав) та Іслам-Керменом (м.Каховка). До теракту на Каховській ГЕС він був майже повністю затоплений водами Каховського водосховища. Як відомо із Книги великого креслення (Записки, 1868), західна частина острова «голова» завершувалася у Голій пристані (не плутати із сучасним містом Гола Пристань), тобто біля сучасних міст Таврійськ та Нова Каховка – навпроти селища Веселе, де власне знаходиться Башта Вітовта. До того ж Таванська (Кизикерменська, Бериславська) переправа дійсно діяла тут до будівництва мосту на Каховській ГЕС. Слід зазначити, що сама переправа часто змінювала своє місце в межах острова, в залежності від рівня води у Дніпрі та Кінських Водах.

Послідовність островів, зазначених у Г. Боплана, свідчить, що острів Тавань дійсно розташовувався вище по течії від Козацького і Бургунського островів. До того ж на кількох картах модернового часу можна побачити, що острів Тавань знаходився між Каховкою та Бериславом, зокрема на польській мапі пониззя Дніпра, виданій в Оксфорді 1680 року, у топографічному атласі басейну Дніпра 1855 року та інших. Саме тому, вважає А. Неділько, «склепінне приміщення для збору мита», згадане у М. Литвина можна ідентифікувати як башту в селищі Веселе.

У 2016 році новокаховська архітекторка Т. Євсєєва здійснила аналіз вапнякових розчинів вежі. В результаті петрографічного аналізу склад будівельних розчинів і структура мурування мають технологічні ознаки, схожі із будівлями

литовського періоду. Також у серпні 2018 року Херсонською археологічною експедицією в рамках міжнародного культурного проекту «Україна-Литва» (начальник експедиції – д.і.н. О. Симоменко) були проведені археологічні дослідження Вежі Вітовта в селищі Веселе. У шурфі № 3 знайдено фрагмент черепиці XVIII століття товщиною 1–1,5 см, яка була зі світлої глини, «хвильовою» із темними вкрапленнями, поверхня заглажена пальцями. Більш ранніх матеріалів поки що не виявлено (окрім знаряддя доби бронзи). Розкопки мали розвідковий характер і потребують продовження (На розі двох світів, 2018).

У більш пізніх історичних джерелах башта жодним чином не згадується. Вона відсутня у Гійома де Боплана, на «Руській комунікаційній карті» 1685 року, на картах Івана Ісленьєва 1769, 1777 років, Романа Томілова 1775 року, Якова Шмідта 1777 року. Жодної згадки про неї немає в «Описі річки Дніпро від м. Переволочного до Чорного моря» 1697 року, роботах Семена Мишецького та Олександра Афанасьєва-Чужбинського. Також вона не зображена на гравюрах Леонтія Трасевича та Інокентія Щирського. Прихильники литовської версії пояснюють це тим, що вежа могла знаходитися у напівзруйнованому стані і була не цікавою для дослідників і картографів, тоді як критики беруть цей факт на озброєння в якості аргументу.

Отже, підсумовуючи всі зазначені тези дослідників стосовно литовського походження вежі у Веселому, можна сказати, що питання залишається відкритим і дискусійним. Дослідження потребує детального вивчення археологами, адже наявні джерела не дають відповіді на питання.

Башта Вітовта – водонапірна вежа князя П. М. Трубецького

Тим не менше, усі дослідники сходяться на тому, що до башти Вітовта мав пряме відношення князь Петро Трубецький. Критики тези про литовське походження вважають, що він, будучи власником великого маєтку «Козацьке», на території якого розташовувалась вежа, побудував її наприкінці 80-х років XIX століття. Прихильники вважають, що він лишень надбудував її четвертий ярус і покриття конусоподібним дахом для використання в якості дозорної або водонапірної вежі. При цьому не наводиться жодне посилання на джерела, які б підтверджували цю тезу.

Можливо, це буде великим відкриттям, але у ні в одному писемному чи картографічному джерелі часів князя П. Трубецького немає згадки про башту Вітовта. Почнемо із картографічних джерел. У «Плані землі дачі Козацької» князя П. Трубецького 1907 року (ДАХО, Ф. 302, Оп. 1, Спр. 1585, Арк. 1) її не зображено, хоча чітко визначено місце розташування виноградників, виноробні та панської економії. Також вона відсутня на картах кінця XIX – початку XX століття на кшталт мапи Стрельбицького 1870–1880-х років, карти Херсонської губернії 1897 року та інших.

Щодо писемних джерел. У «Повному географічному описі нашої Вітчизни» під редакцією

В. Семенова-Тянь-Шанського у 14 томі, виданому в 1910 році, в описі Козацьке відсутня згадка про вежу. В чудових спогадах доньки П. Трубецького – Любові Оболенської, де вона декількома абзацами описує маєток «Козацьке» та життя в ньому, теж немає згадок про вежу. Також є спогади сина П. Трубецького – Володимира «Історія одного господарства», в яких він дуже детально описує маєток, його історію, процес будівництва, ведення господарства, взаємовідносини з місцевими мешканцями і т.д. В одному місці він згадує про будівництво вежі біля підвалів виноробні. Із тексту зрозуміло, що згадана баштоподібна будівля виноробного господарства до вежі Вітовта немає жодного відношення. Процес добудови чи будівництва «з нуля» такої гігантської споруди не міг пройти повз увагу Володимира Трубецького – майбутнього і останнього власника маєтку.

У всіх інших документах Виноробного господарства князя П. Трубецького, які збереглися до нашого часу, теж немає згадок про вежу. Зокрема, у рекламно-інформаційному буклеті «Виноградно-виноробне господарство в придніпровських маєтках Козацьке та Долматово Князя П. М. Трубецького», виданого після 1908 року. Відсутня вона і на чисельних зображеннях маєтку в Козацькому кінці XIX – початку XX століття. Так само про неї не згадує у своїх спогадах корінний мешканець Козацького генерал-майор З. Видриган, який доволі детально описав своє дитинство і юність в маєтку Трубецьких, згадуючи у розповідях частину його архітектурних споруд. Теза про те, що князь на своєму родовому гербу замінив деякі геральдичні знаки на башту Вітовта, і гроно винограду є не більше, ніж рекламна фішка. На пляшках кінця XIX – початку XX століття, зображення яких дійшли до наших днів, розміщено старовинний герб Трубецьких. Розповідь про те, башта була оглядовою вежею, з якої князь виглядав гостей, що прибували до Козацької пристані, є не більше, ніж художній образ.

З огляду на відсутність писемних згадок про вежу за часів Трубецького з'являється ще одна зовсім не популярна гіпотетична версія, що вежа була зведена у радянський період як водонапірна і використовувалася Виноробним радгоспом імені Леніна (заснований у 1919 році) для потреб водозабезпечення. Насправді, в радянські часи башта дійсно довгий період використовувалася як водонапірна. Пізніше металеві конструкції були зрізані та здані на металобрухт, від конусоподібної покрівлі нічого не залишилося.

Відсутність згадок в писемних та картографічних джерелах факту участі князя Трубецького в будівництві чи реставрації вежі дещо компенсується археологічними розкопками, проведеними Херсонською археологічною експедицією в рамках міжнародного культурного проекту «Україна-Литва». В результаті було знайдено дуже багато залишків черепичного даху XIX століття, основа стіни насосної станції, прибудованої у модерні часи, траншея для водопровідної труби та багато інших речей, які можуть слугувати свід-

ченням про водонапірне призначення вежі та причетність Трубецького до її історії.

Башта Вітовта – кам’яний вітряк княгині Л. В. Трубецької

Та все ж в наших руках залишається буквально декілька ниточок, які в майбутньому, можливо, проллють світло на призначення башти. Ця теза має більше гіпотетичний характер і буде вивчатися детально після відкриття нових пластів історичних джерел. При цьому вже наявні джерела змушують замислитися над реальністю цієї тези.

До нашого часу збереглися унікальні картографічні джерела, на яких зображене село Козацьке і прилеглі території в різні періоди. І якщо у «Геометричному спеціальному плані сільця Козацького» графа В. Орлов-Денисова 1836 року (ДАХО, Ф.302, Оп. 1, Спр. 1581, Арк. 1) відсутні будь-які дані щодо башти, то у «Геометричному спеціальному плані сільця Козацьке» княгині Л. Трубецької 1865 року (ДАХО, Ф. 302, Оп. 1, Спр. 1584, Арк. 1) на північ та північний схід від населеного пункту позначено п’ять вітряних млинів у вигляді циліндроподібних веж із вітряками, дверними та віконними отворами. Сама башта Вітовта знаходиться на схід від Козацького, де немає ніяких умовних позначок із зрозумілих причин. Справа в тому, що на цьому плані зображена виключно територія, яка була віддана «в дар» у володіння селянам згідно з селянською реформою 1861 року. Тому землі, які залишилися у власності княгині і на яких сьогодні розташовується вежа, позначені як сусідні і без будь-якої додаткової інформації.

Наявність подібних позначень наштовкує на думку, що на землях Козацького вітряні млини були доволі звичним явищами і використовувалися за призначенням. Адже, як зазначає О. Афанасьєв-Чужбинський, який бував у Козацькому наприкінці 50-х – на початку 60-х років XIX століття, землеробство було основним видом господарства козачан, тому багато із них мали по декілька пар волів для обробки землі (Афанасьєв-Чужбинський, 2016). Звичайно, що з огляду на це не доречно було б робити навіть припущення щодо башти, якби не знаменита карта Шуберта-Тучкова 1846–1863 років (видавалася до 1919 року). На ній навколо Козацького позначено три вітрових млини, які, згідно з умовними позначками, більше схожі на дерев’яні, ніж на кам’яні: два на північ від села, а третій на схід. Цей третій млин знаходиться на тому ж місці, де сьогодні розташована башта Вітовта. Зазвичай, на півдні кам’яні споруди були більш популярні, ніж дерев’яні, через наявність тут великої кількості цього матеріалу.

Це наштовкнуло на дослідження кам’яних вітрових млинів Півдня України в другій половині XIX століття. На жаль, до нашого часу збереглося небагато таких об’єктів, але дослідник Олександр Данилов створив унікальну мапу старовинних млинів України, де можна побачити їх фотографії

та розташування. Отже, кам’яні вітряки із с. Адамівка Одеської області, с. Грушівка та с. Зразкове Запорізької області, с. Олександрівка Херсонської області (перенесений в музей «Пирогове»), с. Старогнатівка Донецької області мають велику кількість спільних деталей у зовнішньому вигляді, залишках внутрішнього начиння, віконних та дверних отворах із баштою Вітовта. Вивчаючи класичний приклад вежових кам’яних вітряків шатрового типу, бачимо багато схожого із баштою у с. Веселе, а більшість архітектурних елементів і конструкцій можуть отримати пояснення своєї наявності та сутності.

Враховуючи все вище сказане, можемо зробити припущення, що вежа Вітовта, як мінімум, за урядування княгині Любові Трубецької в середині XIX століття (можливо і раніше) могла використовуватися як кам’яний вітровий млин для потреб господарства і хліборобства. Пізніше її міг добудувати і реставрувати у водонапірну її син князь Петро Трубецький.

Перші фотографії та картини із зображенням вежі датуються кінцем 40-х – початком 50-х років XX століття, коли на фоні будівництва Каховської ГЕС часто можна помітити вежу Вітовта. Бойові дії світових воєн, затоплення Дніпровських плавнів Каховським водосховищем, на щастя, не змогли зашкодити вежі. Але сьогодні ситуація дуже складна. Враховуючи, що вежа Вітовта близько восьми з половиною місяців була в окупації і після звільнення селища Веселе 12 листопада 2022 року продовжує знаходитися на лінії бойового зіткнення вже більше як пів року, зважаючи на теракт на Каховській ГЕС 06 червня 2023 року, нам достеменно невідомий її стан, а археологічне дослідження буде відкладене на кращі часи.

Висновки. Історія із Баштою Вітовта підняла потужну хвилю суперечок в середовищі краєзнавців, істориків та археологів, розділивши їх на прихильників та критиків. Це спонукало багатьох дослідників звернути увагу на вивчення литовсько-польського періоду історії України, який в наш час чомусь відійшов у тінь на фоні більш популярної історії Русі та козацтва. Всі наукові думки, наведені у цій статті, є результатом досліджень та пошуків матеріалу про вежу Вітовта. Частина їх авторів притримується середньовічного походження вежі, частина – модернового. На основі вивчених джерел можна зробити припущення, що вежа в середині XIX століття могла використовуватися також як вітровий млин. Ця теза потребує детального розгляду та аналізу з боку професійних археологів та архітекторів і може стати новим витком історії вежі. Це допоможе розкрити нові історичні джерела, дати відповіді на питання призначення як самої споруди, так і її конструктивних частин. Отже, башта є унікальним архітектурним об’єктом, яка потребує детального археологічного обстеження, історичного вивчення та збереження.

Література:

1. Die Lubeckischen Chroniken in Niederdeutscher Sprache (2017) [The Lubeck Chronicles in Low German]. Lubeck: Vol. 2, Gebundenes Buch, pp. 222.

2. Афанасьев-Чужбинский О.С. Нариси Дніпра. Львів : Априорі, 2016. С. 349–350.
3. Біляєва С. Історико-археологічна спадщина Литви та України у Херсонській області: розкопки фортеці Тягин. Херсон : Scriptorium nostrum. Електронний історичний журнал. 2018. Вип. 2(11). С. 161–169.
4. Вілінов Ю., Ільїнський В., Шишков С. Запропали віки України (Нариси до історіографії Запорозжя – України – Східної Європи XIII–XV ст.). Запоріжжя, 2014. С. 49.
5. Гейко С. Історія подніпровських городків. Нариси з історії Бериславщини: Випуск 4. Київ – Херсон – Берислав : Просвіта, 2005. С. 79–101.
6. Геометричний спеціальний план селця Козацького. 1836 р. ДАХО, Ф.302, Оп. 1, Спр. 1581, Арк. 1, Оригінал.
7. Геометричний спеціальний план селця Козацького. 1865 р. ДАХО, Ф.302, Оп. 1, Спр. 1584, Арк. 1.
8. Гошкевич В. Раскопки на острове против м. Тягинки. Херсонский городской музей. Древности Херсонского края. Летопись музея за 1914 год. Херсон : Издание Херсонского Городского Управления, 1916. С. 2–8.
9. Документи Брацлавського воєводства 1566–1606 років / упор. М. Крикун, О. Піддубняк ; вступ. ст. М. Крикуна. Львів : Наукове Товариство імені Шевченка. 2008. С. 276.
10. Записки Одесского общества истории и древностей. Одеса, 1853. Т. 3. С. 440.
11. Записки Одесского общества истории и древностей. Одеса, 1868. Т. 7. С. 178–179.
12. Литвин М. Про звичаї татар, литовців та московитів. 29 вересня 2003 р. URL: <http://litopys.org.ua/mlytvyn/mlyt01.htm>.
13. Минуле і сучасність: Херсонщина. Таврія. Каховка (16-17 вересня 2016 р.) : зб. матеріалів Всеукр. н.-п. краєзнав. Конф / упоряд. М.В. Гончар. Херсон : Гілея, 2016. С. 98–101.
14. На розі двох світів. Історична спадщина України та Литви на території Херсонської області / упоряд. С.О. Біляєва, К.С. Гуленко, О.Є. Фіалко та ін. Київ – Херсон : Гілея, 2018. С. 47–54.
15. План землі дачі Козацької. 1907 р. ДАХО (Державний архів Херсонської області), Ф. 302, Оп. 1, Спр. 1585, Арк. 1, Оригінал.

References:

1. Die Lubeckischen Chroniken in Niederdeutscher Sprache (2017) [The Lubeck Chronicles in Low German]. Lubeck: Gebundenes Buch, vol. 2, pp. 222 [in German].
2. Afanasev-Chuzhbinskiy O. (2016) Narisi Dnipro [Dnipro essays]. Lviv: Apriori, pp. 349–350 [in Ukrainian].
3. Biliaieva S. (2018) Istoryko-arkheolohichna spadshchyna Lytvy ta Ukrainy u Khersonskii oblasti: rozkopky fortetsi Tiahyn [Historical and archaeological heritage of Lithuania and Ukraine in the Kherson region: excavations of the Tyagin fortress]. Kherson: Scriptorium nostrum. Elektronnyi istorychnyi zhurnal, Vypusk 2 (11), pp. 161–169 [in Ukrainian].
4. Vilinov Yu., Ilinskyi V., Shyshkov S. (2014) Zapropali viky Ukrainy [The ages of Ukraine have gone to waste]. Zaporizhzhia: Narisy do istoriohrafii Zaporozhzhia – Ukrainy – Skhidnoi Yevropy XIII–XV st., pp. 49 [in Ukrainian].
5. Heiko S. (2005) Istoriia podniprovsykh horodkiv. [History of the Dnieper towns]. Kyiv – Kherson – Beryslav: Narisy z istorii Beryslavshchyny: Vypusk 4., Prosvita, pp.79-101 [in Ukrainian].
6. Heometrychni spetsialnyi plan seltsa Kozatskoho [Geometrical special plan of Kozatskogo village] (1836) DAKhO (Derzhavnyi arkhiv Khersonskoi oblasti), F. 302, Op. 1, Spr. 1581, Ark.1, Oryhinal [in Russian].
7. Heometrychni spetsialnyi plan seltsa Kozatskoho [Geometrical special plan of Kozatskogo village] (1865) DAKhO (Derzhavnyi arkhiv Khersonskoi oblasti), F. 302, Op. 1, Spr. 1584, Ark. 1, Oryhinal [in Russian].
8. Hoshkevych V. (1916) Raskopky na ostrovi protyv m. Tiahynky. Khersonskiyi horodskoi muzei. Drevnosti Khersonskoho kraia. Letopys muzeia za 1914 hod [Excavations on the island opposite the town of Tyaginki. Kherson City Museum. Antiquities of the Kherson region. Chronicle of the museum for 1914]. Kherson: Yzдание Khersonskaho Horodskoho Upravleniia, pp. 2–8 [in Russian].
9. Dokumenty Bratslavskoho voievodstva 1566–1606 rokiv [Documents of the Bratslav Voivodeship from 1566 to 1606]. Upor. M. Krykun, O. Piddubniak; Vstup. st. M. Krykuna (2008). Lviv: Naukove Tovarystvo imeni Shevchenka, pp. 276 [in Ukrainian].
10. Zapysky Odesskoho obshchestva ystorry y drevnostei [Notes of the Odessa Society of History and Antiquities]. Odessa: 1853, vol. 3, pp. 440 [in Russian].
11. Zapysky Odesskoho obshchestva ystorry y drevnostei [Notes of the Odessa Society of History and Antiquities]. Odessa: 1868, vol. 7, pp. 178-179 [in Russian].
12. Lytvyn M. Pro zvychai tatar, lytovtsiv ta moskovytiv. 29 veresnia 2003 r. [About the customs of the Tatars, Lithuanians and Muscovites. September 29, 2003]. Retrieved from: <http://litopys.org.ua/mlytvyn/mlyt01.htm> [in Ukrainian].
13. Mynule i suchasnist: Khersonshchyna. Tavriia. Kakhovka 16 - 17 veresnia 2016 r. [Past and present: Kherson region. Tavria. Kakhovka, september 16–17, 2016]. Zbirka materialiv Vseukr. n.-p. kraiezn. konf. Uporiad. M. V. Honchar. Kherson: Hileia, pp. 98–101[in Ukrainian].

14. Na rozi dvokh svitiv. Istorychna spadshchyna Ukrainy ta Lytvy na terytorii Khersonskoi oblasti [At the corner of two worlds. Historical heritage of Ukraine and Lithuania in the territory of the Kherson region] Uporiad. S.O. Biliaieva, K.S. Hulenko, O.Ie. Fialko, M.M. Iievlev, O.V. Hrabovska, O.V. Manihda, O.V. Chubenko, O.V. Symonenko, O.S. Dzneldze, D.M. Sikoza. Kyiv – Kherson: Hileia, 2018, pp. 47–54 [in Ukrainian].
15. Plan zemli dachi Kozatskoi (1907) [Land plan of Kozatska dacha]. DAKhO (Derzhavnyi arkhiv Khersonskoi oblasti), F.302, Op. 1, Spr. 1585, Ark. 1, Oryhinal [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 23.06.2023
The article was received 23 June 2023